

QORTI TAL-APPELL

IMĦALLFIN

**S.T.O. PRIM IMĦALLEF MARK CHETCUTI
ONOR. IMĦALLEF ROBERT G. MANGION
ONOR. IMĦALLEF GRAZIO MERCIECA**

Seduta ta' nhar it-Tlieta, 17 ta' Ġunju 2025

Numru 13

Rikors numru 649/2020/1 TA

**Gasamamo Insurance Limited (C3143) kif surrogata fid-drittijiet
tal-assigurat tagħha Big Ben Interiors Limited (Claim N18003876)
skont il-liġi u skont il-polza ta' assikurazzjoni**

v.

**Galletta Construction Limited (C 85008), V & C Contractors Limited
(C 13748) u l-Aġenzija għall-Infrastruttura Malta *in solidum*
bejniethom**

Il-Qorti:

1. Rat li bis-saħħa tal-emendi li daħlu permezz tal-Att XXXII tas-sena 2021, il-Qorti ngħatat is-setgħa sabiex tgħaddi għas-sentenza u dan a tenur tal-Artikolu 152(5) tal-Kodiċi ta' Organizzazzjoni u Proċedura Ċivili

(Kap. 12 tal-Liġijiet ta' Malta) u wara li rat il-proċeduri bil-miktub, ma tqisx meħtieġ li jingħata smiġħ u għalhekk ser tgħaddi minnufih għas-sentenza.

2. Din hija kawża miftuħa in konsegwenza ta' ħsara kkawżata lil merkanzija tal-assikurata tal-attriċi minn ilma tax-xita li daħal fil-kantina tal-post tal-assikurata waqt li kienet qiegħda titħaffer trinka fit-triq quddiem il-post.

3. Il-kawża ġiet ċeduta rigward il-konvenuta V&C Contractors Ltd u l-Aġenzija għall-Infrastruttura Malta b'nota tal-11 ta' Jannar 2024.

4. B'sentenza tat-8 ta' Mejju 2024 il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili ddikjarat lil Galletta Construction Ltd responsabbli għall-ħsarat filwaqt li sabet lill-assikurata tal-attriċi responsabbli għal responsabbiltà kontributorja ta' 40%. Ikkundannat lil Galletta Construction Ltd għal €119,428.25 danni; spejjeż 3/5 lil Galletta Construction Ltd u 2/5 lis-soċjeta' attriċi.

5. Ir-raġunament tal-Ewwel Qorti dwar ir-responsabbiltà ta' min ħaffer it-trinka fit-triq kien dan:

“Punti ta' fatti

1. Fil-31 ta' Ottubru 2018 u fl-1 ta' Novembru 2018 niżlet kwantita' ta' xita. B'konsegwenza tal-ilmijiet li niżlu, il-propjeta' tas-Socjeta' Big Ben Interiors Ltd spiċċat inondata bi kwantitijiet kbar ta' ilma. Din is-Socjeta' hija l-assikurata tas-Socjeta' Attriċi.

2. Minhabba dan l-inċident is-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd sofriet ammont sostanzjali ta' danni fil-merkanzija u anke fil-ħwejjeġ mobbli li kien hemm fil-kantina tagħha fost oħrajn anke xi vetturi. Il-ħsara kienet tammonta għal €199,048.25. Għalhekk bħala s-soċjeta' assikuratriċi, isSoċjeta' Attrici ħallset lis-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd qua assikuratriċi talistess u b'hekk mis-Sočjeta' Attrici ħasbet anke biex tkun issurrogata fiddrittijiet tas-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd.

3. Dak in-nhar li ppenetra l-ilma fil-propjeta' tas-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd kienet tħaffret trinka mill-konvenuta Galletta u dan fuq inkarigu ta' Trasport Malta li ma hiex parti għal dawn il-proċeduri.

4. Issa t-triq fejn tħaffret din it-trinka, Triq il-Wied, hija notorjament magħrufa għalkemm tagħmel ilma fil-maltemp. Is-Sočjeta' Attrici qed issostni li l-ilma li daħal fil-propjeta' tal-assikurata tagħha kien minhabba x-xogħol ħażin li għamlu l konvenuti peress li ma ħadux il-prekawzjonijiet neċessarji biex ma jikkaġunawx ħsara lil terzi.

5. Illi għalhekk b'din il-kawża s-Sočjeta' Attrici qed titlob il-ħlas mingħand il-konvenuti qua surrogata tas-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd u dan fl-ammont imħallas lil din l-aħħar Soċjeta'.

Punti ta' Liġi

Il-punt legali involut ma hux wieħed komplikat. Kulhadd huwa mistenni li jagħmel xogħlu sew mingħajr ma jagħmel ħsara lil ħaddieħor u jekk hekk jagħmel ħsara irid jagħmel tajjeb għaliha. Dan il-ħsieb huwa rifless fis-segwenti tlett artikoli tal-Kodiċi Ċivili:

“1031. Iżda, kull wieħed iwieġeb għall-ħsara li tiġri bi ħtija tiegħu.

1032. (1) Jitqies fi ħtija kull min bl-għemil tiegħu ma jużax il-prudenza, iddiliġenza, u l-ħsieb ta' missier tajjeb tal-familja.

(2) Ħadd ma jwieġeb, fin-nuqqas ta' dispożizzjoni espressa tal-liġi, għallħsara li tiġri minhabba nuqqas ta' prudenza, ta' diliġenza jew ta' ħsieb fi grad akbar.

1033. Kull min, bil-ħsieb jew mingħajr ħsieb li jagħmel deni, għax ikun irid jew b'nuqqas ta' diliġenza, ta' prudenza jew ta' ħsieb, jagħmel jew jonqos li jagħmel xi ħaġa li biha jikser xi dmir impost mil-liġi, hu obligat għall-ħlas tal-ħsara li tiġri minhabba f'hekk.”

7. Fis-Sentenza fl-ismijiet **Dr. Remigio Zammit Pace noe -vs- Reginald Fava et noe et**, deċiża fil-**25 ta' Marzu 2004**, il-Qorti qalet hekk fir-rigward ta' obbligi imsemmija:-

“L-istess liġi hi mbagħad daqstant ieħor kategorika u ċara dwar il-punt illi “kull min mingħajr ħsieb li jagħmel jew jonqos li jagħmel id-doveri imposti mill- liġi, huwa obligat għall-ħsara li tiġi minn hekk”. Tali prinċipji jabbraċċjaw l-attijiet ta' kummissjoni kif ukoll ta' omissjoni. Kif

intqal filkawża “Bonnici vs Mizzi”, deċiża minn din il-Qorti fit-28 ta’ Marzu, 2003, b’approvazzjoni għal dak li ntqal f’gudikat anterjuri, “Si ha colpa ed il quasi delitto quando vi ha la violazione di un dovere od una volontaria omissione di diligenza, per cui non si prevedono le conseguenze della propria azione od omissione, e si viola il diritto altrui senza volerlo, ed anche senza avvedersene” (Vol.XXIV.I.172).

8. Issa tajjeb li nifhmu li l-obbligi imsemmija ma humiex eżawrenti għaliex kif ser naraw hemm liġijiet speċjali li jesigū obbligi oħrajn speċifiċi għassengħa li tkun qed tiġi eżerċitata jew minħabba ċ-ċirkostanzi partikulari għall-każ. Għalhekk il-prinċipji enuncjati fil-Kodiċi Ċivili huma ġenerali li fihom jissubentraw obbligi oħrajn speċifiċi kif ingħad.

Konsiderazzjonijiet

9. Kif diġà rilevat il-kawża ġiet ċeduta fil-konfront tas-Socjeta V&C Contractors Ltd u għalhekk kull kunsiderazzjoni li ser issir b’ebda ma tirreferi għaliha. Baqgħu fil-kawża l-konvenuta Galletta bħala l-kuntrattur li għamel ix-xogħolijiet tat-trenching u l-konvenuta Awtorita’, li ma kienitx hi li kkuntrattat lis-Socjeta’ Galletta anke jekk kellha interess f’dawn ix-xogħolijiet.

10. Il-Qorti tħoss, li kien ikun aħjar li l-azzjoni ġiet diretta kontra Transport Malta ukoll, li fl-aħħar mill-aħħar kienet din li ordnat ix-xogħolijiet u dan kif jirriżulta mill-provi (a’ fol 215). Iżda il-Qorti tfakkar ukoll li dak li qiegħed ikun reklamant ma humiex danni kontrattwali iżda danni estra-kontrattwali naxxenti minn għemil delittwali minħabba xogħol mhux esegwit tajjeb u konformament mal-prinċipji fuq enuncjati. Minn eżami tal-kuntratt li hemm bejn il-konvenuta Galletta u Transport Malta xorta tista’ tasal għallkonklużjoni finali ta’ din il-vertenza mingħajr aktar dewmien.

Il-mertu

11. Kwantu għall-prova tas-surroga biex is-Socjeta’ Attrici setgħet tinizja dawn il-proċeduri de propio mill-ewwel jingħad li d-dokument datat l-1 ta’ Novembru 2018 jissodisfa r-rekwiżiti tal-Liġi (a’ fol 169). F’dan ir-rigward artikolu 165 jiddisponi li “Min iħallas id-dejn jidhol fil-jeddijiet tal-kreditur, b’konvenzjoni - (a) meta l-kreditur idaħħal floku l-persuna li mingħandha jieħu l-ħlas fil-jeddijiet tiegħu kollha kontra d-debitur, basta li din is-surroga ssir espressament u flimkien mal-ħlas”. Għalhekk din l-eċċezzjoni ser tkun miċħuda.

12. Il-Qorti tista’ tibda biex tgħid li l-ilmiet li daħlu fil-fond tas-Socjeta’ Big Ben Interiors Ltd tassew kienu frott ta’ żewġ affarijiet li ġraw fl-istess epoka tal-inċident u cioe’ l-ilma qawwi li għamel dak in-nhar u kif ukoll il-fatt li kien hemm it-trinka inkwistjoni u kienet mikxufa.

13. Bħala fatt ħadd mill-partijiet ma ħass li kellu jitlob il-ħatra ta' perit tal-Qorti biex jagħmel il-konstatazzjonijiet tekniċi ta' x'kienet il-kawża tal-ħsara irrekata. Għalhekk il-Qorti inevitabbilment kellha toqgħod fuq ir-rapporti tad-diversi esperti inkarigati mill-partijiet.

14. Il-Perit Josyln Micallef, impjegata tal-Water Services Corporation li ma hiex parti fil-Kawża tgħid li marret fuq il-post l-għada tal-inċident tispjega hekk: "Minn naha ta' barra kien hemm trinek li ghadhom miftuhin li seta kkawza l-ilma jiskula minn gol-blat u baqa' niezel għal gol-kantina. Kif taf l-ilma jista' jghaddi minn gol-blat u wkoll kien għad hemm plot li għadha qed tinbena u jista' jkun li l-ilma skula l-ewwel go din il-propjeta' uimbagħad dahallu gol-propjeta' tiegħu" (a' fol 268). Din ix-xhud tgħid li "ttrinka kienet along the road minn fejn dahal l-ilma" (a' fol 270).

15. Il-Perit Anthony Fenech Vella inkarigat mis-Socjeta' Big Ben Interiors Ltd jixhed hekk: "pero' innutajt li l-ilma li jinzel minn Balzan Valley dejjem huwa enormi pero' minhabba li kien dan il-kanal, l-ilma waqa' f'dan il-kanal u fejn ma kienx għadu inghata l-konkos fil-kanal, l-ilma kaxkar u qala' l-materjal li kien hemm. U l-punt esatt wara l-bini tagħna, sibt li kien bħal art imħaffra bl-ilma stess, bl-azzjoni tal-ilma, miftuha lejn il-bini tagħna. Ovvjament meta tara hekk, sens komun, m'ghandekx għalfejn toqgħod tittawwal aktar. Id-dhul huwa minn dik iz-zona" (a' fol 321 tergo). Rapport tal-Perit Anthony Fenech Vella għid li "...it is my considered opinion that the cause of the flooding can be attributed to the unprotected culvert and that besides clear damage to the building and its contents which can only be assessed after the water is cleared" (a' fol 324).

16. Minn naħa tiegħu l-Perit Alfred Grech, inkarigat mis-Socjeta' Attrici, jasal għall-konklużjoni ukoll li "*It is the opinion of Mr Grech that during the flooding of Balzan Valley Road, water was diverted into the trench excavated along Balzan Valley Road. With the trench totally flooded water infiltrated into the kantina of the insured with such force causing flooding of all the kantinas of the insured...the trench along Valley Road was excavated, no water management was carried out by the contractors to divert any rain water run-off away. Coupled by the fact that the nature of the terrain under the said road is all made up ground which makes flooding easier*" (a' fol 18).

17. Eugenio Gauci jispjega ukoll li l-għada giet il-Perit inkarigata minn xi ħadd tal-Gvern u ordnat li t-trinka tingħalaq bil-konkos u baqgħet magħhom sakemm għamlu x-xogħol. Wara kien hemm maltempati oħrajn imma ma reġax daħal ilma (a' fol 250).

18. Issa kif diġa' rilevat il-Qorti ma ħatritx espert biex jirrelata dwar din il-vertenza iżda ser toqgħod fuq l-opinjoni ta' diversi periti dwar l-episodju odjern. F'dan ir-rigward il-Qorti tfakkar li l-kamp ċivili għal dak li hu apprezzament tal-provi, il-kriterju ma huwiex dak jekk il-ġudikant assolutament jemminx l-ispegazzjonijiet forniti lilu, imma jekk dawn l-

istess spjegazzjonijiet humiex, fiċ-ċirkostanzi żvarjati tal-ħajja, verosimili. Dan fuq il-bilanċ tal-probabilitajiet, sostrat bażiku ta' azzjoni ċivili, in kwantu huma dawn, flimkien mal-proponderanza tal-provi, ġeneralment bastanti għall-konvinċiment. Għax kif inhu paċifikament akkolt, iċ-ċertezza morali hi ndotta mill-preponderanza tal-probabilitajiet a' differenza mill-grad aktar għoli ta' prova fil-kamp penali. (Ara Sentenza fl-ismijiet Farrugia vs Farrugia, deċiża minn din il-Qorti fl-24 ta' Novembru, 1966)

19. Għalhekk il-Qorti, mill-konklużjonijiet magħmula mid-diversi konklużjonijiet peritali presentati lilha fil-perkors ta' din il-Kawża, tista' serenement tasal għall-konklużjoni li l-innondazzjoni tal-fond tas-Socjeta' Big Ben Interiors Ltd tassew seħħet minħabba ilmiel li daħlu b'konsegwenza tat-trinka li tħaffret fil-vicinanzi tal-fond mertu ta' dawn il-proċeduri. Il-konvenuta Galletta tipprova targumenta li dawn daħlu minn plot li kienet qed tinbena li tmiss mal-propjeta' tas-Socjeta' Big Ben Interiors Ltd, iżda minn imkien mill-provi ma hemm xi indizzju tekniku li dan huwa minnu.

20. Issa minn pjanta li esebixxa l-Perit David Vassallo jirriżulta li l-konvenuta V & C kellha tagħti l-asfalt u li x-xogħol isir bejn nofs Settembru u l-aħħar ta' Jannar 2020 u fejn si trattava ta' installazzjoni ta' potable mains for WSC ix-xogħol isir bejn il-bidu tal-2019 u l-aħħar ta' Lulju tal-istess sena (a' fol 369). Dan jixhed ukoll li fid-data tal-incident il-konvenuta V & C ma kienux bdew jaħdmu u kien sena wara li daħlu biex jagħmlu x-xogħol (a' fol 373 tergo u a' fol 377). Mill-pjanta l-oħra esebita mill-istess Perit jirriżulta ċar li bejn Awwissu 2018 u l-aħħar tal-2018 kienet is-Socjeta' Galletta li kienet qed tagħmel ix-xogħolijiet (a' fol 380). Għalhekk huwa ċar li din it-trinka kienet imħaffra mis-Socjeta' Galletta.

21. Joslyn Micallef tixhed hekk: "Jien dejjem ngħidilhom lill-kuntrattur minħabba li hemm hekk nafu li hija triq li jingabar hafna ilma kont navzah lill-kuntrattur kont ngħidli isma wara li tixhet certu tul ta' pajpijiet dejjem ordom bil-konkos". Din tgħid li fit-trinka kien hemm il-pajpijiet fiha (a' fol 271). Din il-Perit tkompli tgħid li t-trinka ma kienx fiha konkos "u għalhekk skula l-ilma" (a' fol 272).

22. Di piu' jiġi osservat li fil-kuntratt bejn is-Socjeta' Galletta tal-15 ta' Awwissu 2018 hemm speċifikament imniżżel f'artikolu 3 li "*The contractor shall continue with the expeditious execution of the Works and shall complete the same by not later than the end of September 2018, herein after referred to as 'the completion date'*" (a' fol 216). Presumibilment ilħsieb kien li ma jilħaqx jidħol l-istaġun tax-xita iżda minkejja dan il-konvenuta lestiet ix-xogħol fit-30 ta' Ottubru 2018 u x-xita niżlet bejn il-31 ta' Ottubru 2018 u l-1 ta' Novembru 2018 meta t-trinek kienu għadhom mikxufin (a' fol 209).

23. Is-Socjeta' Galletta teċċepixxi li l-appalt li ħadet ma kienx jinkludi ripristinar u tarmac works sabiex jingħalqu u t-trenching works stante li

dan ix-xogħol ma kienx ingħata minn Trasport Malta lilha. Din is-soċjeta' tgħid ukoll li hi ma hiex il-leġittimu kontradittur għaliex il-kejl u l-kalkolu taxxogħolijiet sar minnha u mill-appaltant u cioe' Transport Malta.

24. Kwantu għall-aħħar asserzjoni diġa' ġie rilevat li d-danni li qed ikunu reklamati huma extra-kuntrattwali u dak li għandha quddiemha ma hiex kwistjoni ta' kejl u kalkolu ta' xogħolijiet iżda ta' xogħolijiet li ma ġewx esegwiti skond l-arti u sengħa.

25. Dwar l-obbligu li jimtlew it-trinek wieħed irid jeżamina l-kuntratt ta' appalt biex jara jekk il-backfilling kienx eskluż, għaliex jekk hu hekk tassew ma kienx obbligu tas-Socjeta' Galletta li timlih.(Ara Sentenza tas-27 ta' Ġunju, 2014 Appell Ċivili, fl-ismijiet **Vella Group Limited -vs- AX Construction Ltd u Sentenza tal-PA tat-22 ta' Marzu, 2013 fl-ismijiet Alfred Mizzi -vs Kunsill Lokali tal-Gudja**).

26. Għalhekk kwantu li ma kienx hemm dan l-obbligu tas-Socjeta' Galletta li timla dawn it-trinek, issir referenza għall-artikolu 6 tal-kuntratt fejn hemm speċifikament imniżżel li "The contractor shall fulfil all the obligations imposed by the New Roads and Road Works Regulations (S. L 499.57)."

27. Issa skond regolament 1.(1) ta' dan Avviż Legali: "An application for the granting or renewal of any of the permits prescribed by these regulations shall not be processed by the Authority where the application:

(a) is not submitted on the prescribed form,
(b) is not accompanied by the prescribed fee, or
(c) is not accompanied by the information and, or documents requested by the Authority, including:

- (i) a copy of an insurance certificate covering such works,
- (ii) a proper site plan (an A4 extract from the 1988 1:2500 scale survey sheet), endorsed by a qualified civil engineer showing clearly the location of the proposed works,
- (iii) a written agreement to back fill and restore the surface of the road to specifications set by the Authority and in accordance with the conditions specified in the permit." (Emfażi tal-Qorti).

28. Il-Qorti eżaminat il-ftehim inkwistjoni u jirrisulta fis-summary sheet li s-Socjeta' Galletta kellha titħallas għal "Trench & Backfilling Works"(a' fol 221). Fid-description of work ukoll hemm imniżżel "including but not limited to excavation in any type of ground support , backfilling, reinforced concrete base..." (a' fol 224 emfażi tal-Qorti).

29. Skont din il-Qorti għalhekk dawn it-trinek kellhom jerġgħu jimtlew u dan kuntrarjament għal dak li teċepixxi s-Socjeta' Galletta. Għalhekk dak li qalet il-Perit Joslyn Micallef jagħmel sens ħafna u f'dan ir-rigward ilkonvenuta Galletta ma għandhiex raġun. Meta naqset li timla dawn it-

trinek naqset mill-obbligi tagħha u b'kawża ta' hekk daħal l-ilma fil-fond tas-Socjeta' Big Ben Interiors Ltd."

6. Il-konvenuta Galletta Construction Ltd appellat mis-sentenza. Sfortunatament ir-rikors tal-appell huwa wieħed twil, b'għadd ta' ripetizzjonijiet bla bżonn, maqsum fi tlett aggravji li in parti jidhlu wieħed fuq l-ieħor. Għalhekk biex jinftehm u aħjar id-doljanzi tal-appellanti, din il-Qorti sejra tirriproduċi l-aggravji fil-qosor u b'mod kemm jista' jkun loġiku.

7. **L-ewwel aggravju** jikkonsisti fi kritika tal-apprezzament tal-provi li għamlet l-Ewwel Qorti. Skont l-appellanti:

"(i) L-ewwel Qorti waslet għall-konklużjoni ħażina li l-appellanti spiċċat xogħolha fit-30 t'Ottubru 2018 minkejja li l-*email* Dok AM1 huwa prova li hija kienet spiċċat ix-xogħol qabel l-incident.

(ii) L-ewwel Qorti ma kkunsidrat li xogħol l-appellanti skont id-*description of works* tal-appalt kien biss "*trenching, base concrete* (mhux *top concrete*), *laying of pipes and laying of lean mix*". Il-mili tal-konkrit fuq il-pajpijiet u l-kisi bit-tarmak ġie assenjat lill-konvenuta l-oħra V&C Contractors Ltd. Tant hu hekk li kif jixhed Eugenio Gauci l-għada tal-maltempata l-Perita inkarikata mill-awtoritajiet governattivi qabddet lil terzi biex jagħlqu t-trinka bil-konkrit."

8. Dwar l-*email*, din il-Qorti tqis li tul il-kawża l-appellanti la gabet lil ħadd sabiex jikkonfermaha bil-ġurament u lanqas sabiex jixhed fuqha. Għalhekk din ma tammontax għal prova suffiċjenti tal-kontenut tagħha. Apparti minn hekk, il-kontenut tal-*email* huwa vag immens u lanqas ma jista' wieħed ikun jaf għal-liema parti tat-triq (li hija triq twila ħafna) qed issir referenza fl-istess *email*. Għalhekk din ma tistax tikkostitwixxi prova

fil-grad rikjest mil-liġi u wisq inqas ma hija prova li l-appellanti kienet lestiet ix-xogħol kif qed tipprova tagħmel billi tistrieħ fuq din l-*email*.

9. Dwar ix-xogħol li kellha tagħmel l-appellanti, jirriżulta ukoll fis-*summary sheet* li l-appellanti kellha titħallas għal “*Trench and Backfilling Works*” u għalhekk m’hemm l-ebda dubju li dan kien xogħol li kellu jsir mill-appellanti. L-Ewwel Qorti għamlet referenza għall-artiklu 6 tal-kuntratt li kien jimponi obbligu fuq il-kuntrattur li jonora l-obbligi mposti min-*New Roads and Road Works Regulations* (S.L. 499.57).

10. *Inoltre*, l-artiklu 1.1 tal-Avviż Legali jimponi obbligu ta’ “*written agreement to backfill...*” u għalhekk huwa evidenti li dan kien obbligu impost fuq l-appellanti.

11. Il-Perit Cachia tkompli mbagħad tispjega li hija tat struzzjonijiet lill-kuntrattur konċernat u għalhekk l-appellanti sabiex jordom it-trinka bil-konkos:

“Galletta Constructions. Kont għidtilhom biex jordmu t-trinka bil-konkos u imbagħad kien hemm anke certu *emails* li jien kont bghatt biex jordmu t-trinka.”

12. L-istess Perit kompliet billi kkonfermat li l-appellanti kienet l-unika kuntrattur responsabbli għat-trinek. Li kieku l-appellanti kienet verament lestiet ix-xogħlijiet ma kinitx tagħmel ix-xogħol li tati l-konkos fuq il-pajpijiet imma kienet tidderieġi lill-Perit tqabbad lill-kuntrattur ikkonċernat.

13. Apparti minn hekk, il-Perit Cachia tkompli tispjega ukoll li l-kuntrattur l-ieħor u ċjoè V & C Contractors Limited kellu jagħmel xogħol biss ta' bankini, *scarifying* u jagħti l-asfalt imma ma kienx għadu wasal il-waqt biex jibda jagħmel dan ix-xogħol.

14. Permezz tat-**tieni aggravju** l-appellanti tilmenta li l-Ewwel Qorti skartat kull kunsiderazzjoni li saret fil-konfront tal-konvenuta l-oħra V & C Contractors Ltd. Tilmenta li kien hemm persuni oħrajn li messhom ġew iċċitati fil-kawża biex iġorru r-responsabbiltà ta' dak li seħħ.

15. Fil-fehma tal-appellanti, kien hemm persuni oħrajn li kellhom jinsabu responsabbli għal tali inċident fosthom dawk preċedement interpellati permezz ta' ittri uffiċjali.

16. Dan l-ilment huwa priv minn kull siwi. L-appellanta kellha kull dritt titlob kjamata in kawża ta' kwalunkwe persuna li fil-fehma tagħha setgħet tkun responsabbli għall-akkadut, fosthom Transport Malta, liema entità tagħmel referenza speċifika għaliha l-appellanti fir-rikors tal-appell. Dan jindika ċar li hija stess taf li dak li qed jintalab taħt dan l-aggravju mhuwiex minnu *stante* li kieku kienet tagħmlu hija stess però taf li finalment xorta waħda kienu ser iduru fuqha. Ċertament, li kieku l-Ewwel Qorti ħasset li l-appellanti ma kinitx responsabbli ma kinitx ser tilqa' t-talbiet attriċi fil-

konfront tagħha bħallikieku inżammet responsabbli għax hi biss kienet l-unika konvenuta li kien għad fadal fil-kawża.

17. Permezz tat-**tielet aggravju**, apparti ripetizzjonijiet ta' lmenti li saru fit-tieni aggravju, l-appellanti targumenta ukoll li l-Ewwel Qorti messha għamlet xi forma ta' dikjarazzjoni dwar responsabbiltà *o meno* tal-entità Infrastruttura Malta. Dan fil-fehma ta' din il-Qorti kien ikun inutli ladarba l-kawża giet ċeduta fil-konfront tagħha u għalhekk ma kellhiex għalfejn tillibera mir-responsabbiltà ladarba biċ-ċessjoni ma baqgħetx parti fil-kawża.

18. L-appellanti tgħid li l-Ewwel Qorti naqset tikkunsidra li l-inħawi huma soġġetti għall-ilmijiet kbar li minn dejjem esponew lil Big Ben Interiors Limited għal possibiltà ta' għargħar fil-kantina. Din hija allegazzjoni għal kollox skorretta. Huwa minnu li Balzan Valley huwa magħruf li jiġbor ħafna ilma iżda mill-provi ħareġ ċar u tond li tul dawn is-snin kollha il-kantina ta' Big Ben Interiors Limited qatt ma ġarrab għargħar ta' dik il-kwalità u għalhekk huwa evidenti li kienu x-xogħlijiet li kienu qed isiru mill-appellanti li wasslu għal tali ħsarat u mhux iż-żona, għax kieku l-kantina tal-ħanut kienet tegħreq regolarment u mhux darba biss propju meta kienu għaddejjin ix-xogħlijiet.

19. Permezz **tar-raba' aggravju** l-appellanti tallega li kemm l-assikurata kif ukoll terzi kkontribwew għall-ħsarat u li fil-konfront tal-assikurata l-kontributorja kellu jkun ferm ikbar minn dak li ddeċidiet l-Ewwel Qorti. Skont l-appellanta, kantini bħal dik in kwistjoni jinbnew bil-membrejn li jeskludi totalment l-ingress tal-ilma peress li huwa taħt l-art, u li kieku sar hekk, l-assikurat ma kienx jesponi lilu nnifsu għad-danni.

20. Is-soċjeta' attriċi ppreżentat appell inċidentali li bih issostni illi ma kellha ebda ħtija kontributorja għall-inċident.

21. L-attriċi ressqet appell inċidentali bl-aggravji li:

“(1) Ma kellha ebda responsabbiltà għall-inċident u għalhekk l-Ewwel Qorti kellha tatribwixxi responsabbiltà kompleta lill-appellanti.

(2) Għalhekk ma kellux isir 40% tnaqqis tad-danni.

(3) Hekk ukoll ma kellhiex tehel 2/5 mill-ispejjeż tal-kawża.”

22. Ir-raġunament tal-Ewwel Qorti dwar il-ħtija kontributorja kien dan:

“30. Imma hemm ukoll fattur ieħor li jrid ikun ikkunsidrat, jekk minn naħa tagħha l-kumpanija Big Ben Interiors Ltd ħaditx ħsieb il-ħajt minn fejn daħal l-ilma permezz ta' membrane jew tal-inqas qatran. F'dan ir-rigward Eugenio Gauci, Direttur tas-Socjeta' ta' Big Ben Interiors Ltd, jixhed li qatt ma kellu problem b'ingress tal-ilma anke jekk il-propjeta' tiegħu tikkonfina ma' triq minn fejn jgħaddi ħafna ilma meta tinżel ix-xita (a' fol 249 u a' fol 271). Iżda il-Perit Joslyn Micallef li taħdem mal-Water Services tixhed li rappresentanti tal-Big Ben Interiors Ltd kienu qalulha li fil-post tagħhom kien hemm culverts għax ġieli kien daħlilhom ftit ilma imma ħafna anqas minn dak li daħal dak in-nhar tal-każ (a' fol 268).

32. Meta l-Qorti għamlet aċċess fuq il-post kellha opportunita' li tara dawn il-culverts. Minkejja li fil-bidu qal li qatt ma daħal ilma, Eugenio Gauci aktar tard għid ukoll li meta darba kellu problema simili kien xi 20

sena qabel.(a' fol 285). Il-Perit Anthony Fenech Vella għid li “there is the serious need to reestablish the building’s waterproofing system”. (a' fol 324 Emfażital-Qorti). Meta dan il-Perit kien kontro eżaminat u ġie mistoqsi kienx hemm xi tip ta' membrane jew qatran ma ftakarx jew kien evażiv (a' fol 343, tergo u 342). Għalkemm dan il-Perit kien il-Perit tal-binja, kull ma seta' għid hu li dak iż-żmien li sar il-bini il-probabilita' li hemm konkors (a' fol 345).

33. Minn naħa l-oħra l-Perit Joslyn Micallef tikkonkludi hekk: “...ilkonkluzjoni tiegħi kienet li l-propjeta' m'għandhiex membrane għax kieku ma kienx ha jidhol dik il-kwantita' ta' ilma u la kien hemm diga' kazijiet fejn dahal l-ilma minn qabel jigifieri ukoll għandhom sistema ta' culverts, s'intendi kienu jafu li l-binja tagħhom hija suggettibbli li jidhol l-ilma” (a' fol 275). Fil-waqt il-Perit David Vassallo għall-konvenuta Aġenzija jispjega li meta l-aġenzija tagħmel ix-xogħolijiet huwa dejjem l-obbligu tas-sid ta' fond li jara li għandu xi xorta ta' protezzjoni bħal ma hi membrane jew qatran u mhux ta' min ikun qiegħed jagħmel it-triq (a' fol 357 tergo u 358).

34. Issa Art 97(1) tal-Kap 10 tal-Liġijiet ta' Malta jiddisponi s-segwenti: “Fil-bini ta' kull dar jew ta' biċċa minn dar, is-sid kif ukoll il-bennej u l-arkitett li jkunu mqabbdin mix-xogħol, għandhom, kemm-il darba r-regolamenti msemmin fl-artikolu 102 ma jkunux jiddisponu xort'oħra, iħarsu r-regoli li hemm fil-paragrafi li ġejjin:

(a) (i) f'kull ħajt, jew meta l-ħajt ikun imtella' minn ġewwa bil-vojt skond il-paragrafu

(b) ta' dan is-subartikolu, sew fil-qoxra ta' ġewwa kemm ukoll f'dik ta' barra, għandu jkun hemm saff ta' asfalt, folji taċcomb, madum magħmul żġieġ, jew materjal ieħor li minnu ma jinfidx Rik. Nru. 649/20TA 18 l-umdu, approvat mill-Bord tas-Servizzi Ġenerali jew ordnat firregolamenti hawn fuq imsemmija; (ii) il-wiċċ ta' fuq ta' dan is-saff għandu jkun għoli mill-anqas għaxar centimetri fuq l-invell tat-triq, jekk il-ħajt ikun imiss ma' triq, jew talbiħa jekk ikun imiss ma' biħa, jew mal-invell tal-artta' taħt iċ-ċangar, meta jkun hemm, tal-kamra fil-pjan terran, jekk il-ħajt ikun ta' ġewwa”.

35. Huwa minnu li dak li jirrikjedi dan l-artikolu huwa b'referenza għallumdu iżda huwa minnu ukoll li din il-protezzjoni hija meħtieġa ukoll biex ma jkunx hemm perkolazzjoni ta' ilmiet. Fis-Sentenza fl-ismijiet Gasan Mamo Insurance Limited -vs- Doreen Vella et , li tittratta dwar ħsarat ikkaġunati bħala riżultat ta' ingress ta' ilma f'fond sottostanti għall-fond fejn ġie riskontrat difett f'xi kanna tal-ilma li kienet mirduma fil-ħajt, il-Qorti talAppell irriteriet hekk in propositu:-

“Ma jista' qatt ikun dubitat in linea ta' principju generali illi kull sid ta' bini hu prezunt li għandu taħt il-kontroll u disponibilita' tiegħu mhux biss l-istruttura ut sic imma wkoll l-impjanti u l-installazzjonijiet ta' go fih. Gie ritenut għaldaqstant minn din il-Qorti kif presjeduta illi “huwa għalhekk prezunt illi kull wiehed iwiegeb għall-ħsara kaġjonata anke minn dawn l-impjanti u installazzjonijiet taħt il-kontroll tiegħu. Li jfisser allura illi

jissussisti d-dover ta' kontroll u ta' kustodja adegwata ta' dawn il-hwejjeg li fuqhom is-sid jew detentur ghandu l-poter materjali." (Ara ukoll Sentenza fl-ismijiet **Giovanni Vella et -vs- Michael Cilia, Appell mit-Tribunal għal Talbiet Żgħar, 23 ta' Ġunju, 2004**)

36. Dan it-tagħlim jista' jiġi estiż għall-każ li għandha quddiemha din il-Qorti fis-sens, li s-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd kellha l-obbligu li tiegħu kienet li ttejjgħ il-ħajt li daħal l-ilma minnu. Il-culverts ta' xorta permanenti filkantina, li rathom anke l-Qorti waqt l-aċċess, huma kjarament indikattivi li l-ilma minn dan il-ħajt kien jippenetra regolarment, ovvjament mhux blistess saħħa tal-incident mertu tal-kawża. Is-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd jidher li kienet kuntenta li tillappazza b'dan il-mod minflok tagħmel l'interventi neċċessarji u effettivi biex ilma ma jidħol xejn u forsi kien f'dan il-kuntest li l-Perit Anthony Fenech Vella għamel is-suġġeriment li "there is the serious need to reestablish the building's waterproofing system". (a' fol 324 Emfażi tal-Qorti).

37. Apparti li l-Qorti ma tħossx li hija affidabbli x-xhieda ta' Eugenio Gauci, tagħmel referenza għal dak li jgħallmu l-awturi "In questo modo, il danneggiato è gravato soltanto dall'onere di dimostrare l'esistenza del rapporto eziologico tra la cosa e l'evento del danno, mentre sul convenuto grava l'onere di provare l'esistenza di un fattore, estraneo alla sua sfera soggettiva, idoneo ad interrompere quel nesso causale (Cass. 13 ta' Frar, 2002, Nru. 2075 u ara ukoll **Franzoni, Le Obbligazioni da Fatto Illecito, Ed. Utet, 2004 p. 292**).

38. Għalhekk meta din il-Qorti qieset iċ-ċirkostanzi kollha waslet għall-konklużjoni li s-Sočjeta' Galletta rnezzielha tipprova li l-fatt li s-Sočjeta' Big Ben Interiors Ltd naqset li tiegħu kienet li ttejjgħ il-ħajt, dan il-fatt kien jeżorbita mill-isfera ta' responsabbilita' tagħha taħt il-liġi, imma mhux sal-punt li għandha tkun eżonerata mir-responsabbilita' tal-akkadut, iżda tfigħer biss li għandhom ikunu applikati d-dettami taħt artikolu 1051 tal-Kodiċi Ċivili li jiddisponi hekk:

"Jekk il-parti li tbatli l-ħsara tkun b'nuqqas ta' prudenza, ta' diliġenza jew ta' kienet ikkontribwiet jew tat okkażjoni għall-ħsara, il-qorti, fil-likwidazzjoni talammont tad-danni li għandhom jithallsu lil dik il-parti, tiddeċidi, fiddiskrezzjoni tagħha, f'liema proporzjoni din tkun ikkontribwiet jew tat okkażjoni għall-ħsara li batiet, u l-ammont tad-danni li għandu jithallas lilha mill-persuni l-oħra li jkunu dolożament jew bla ma riedu ikkontribwew għal dik il-ħsara, jiġi mnaqqas f'dik il-proporzjoni".

39. Għalhekk sabiex ikun hemm kontribuzzjoni għall-ħsara, jeħtieġ – "(a) li jkun hemm att ta' negligenza da parti tal-persuna li tkun batiet il-ħsara. Kif inghad fil-kawża "**Sacco et noe vs Bonnici**" irid ikun hemm konkors ta' htijiet: dik tal-konvenut u dik tal-attur" (ara Sentenza tal-**Appell Ċivili tad19 ta' Frar 1962 – Kollez. XLVII.I.10**). U "(b) li din in-negligenza tal-persuna li tkun batiet il-ħsara tkun ikkontribwiet jew tat okkażjoni għallħsara." (ara Sentenza fl-ismijiet **Bugeja noe -vs- Borg tal-Prim`Awla tal-Qorti Ċivili tal-11 ta' Mejju 1983**).

40. Issa l-Qorti trid tagħmilha ċara, li dak li qed tgħid mhux li li kieku kien hemm xi xorta ta' protezzjoni l-inċident kien ikun ikun evitat kompletament, iżda li l-ħsara kienet tkun anqas u konsegwentement hekk ukoll id-danni. Għalhekk il-Qorti qed tattribwixxi 40% kontributorjeta' lis-Socjeta' Big Ben Interiors Ltd għall-ħsara li giet ikkawżata bl-akkadut mertu tal-kawża.

41. Bħala danni, lil din il-Qorti jirrisultalha b'mod ċar, mhux biss mill-provi iżda anke mill-għadd ta' rapporti presentati, li l-ammont ta' ħsarat huma dawk li qed ikunu mitluba mis-Socjeta' Attrici. Dan ifisser, li fid-dawl ta' dak fuq spjegat, l-ammont li hija responsabbli għalih is-Socjeta' Galletta huwa dak ta' mija u dsatax-il elf erbgħa mija u tmienja u għoxrin punt ħamsa u għoxrin tal-ewro (€119,428.25)."

23. Dwar il-kontributorjeta' għad-danni, l-attrici ssostni li:

"62. ... l-basement fejn daħal l-ilma kien jintuza parti bhala store, parti bhala ufficju, parti bhala garage u sahanistra parti minnhu bhala ħanut. Li kieku kien hemm xi difett fil-binja innifisha, kieku ħsarat ta' dan it-tip kienu jigri diversi drabi mhux darba waħda biss proprju fiz-zmien meta l-appellanti kienet qed tagħmel ix-xogħlijiet fuq it-trinka li kienet fuq in-naha ta' wara tal-proprjeta' tal assikurata.

63. Il-Perit Fenech Vella spjega car li kien hemm *waterproofing* madwar il-binja proprju minħabba li kien hemm giebja fil-vicinanze. Nonostante l-vicinanza tal-giebja ma kienx hemm problemi ta' ingress ta' ilma u għalhekk certament, li kieku ma kienx hemm *waterproofing* addattat kieku l-ingress tal-ilma kien isehh regolarment u mhux darba biss.

64. Tali ħsarat, li kieku kellhom isehħu ripetutament, ma kienux jagħtu l-possibilita' li l-assikurata tuza l-basement għall-iskopijiet li kienet tuzah. Zgur ma kienetx ser tahzen merkanzija li tiswa ħafna flus, b'mod li din setgħet tggarrab ħsarat, li twassal għal spejjez, nuqqas ta' stock u t-telf ta' negozju li dan igib miegħu.

65. ... Lanqas ma kien ser jintuza bhala garage fejn jinzammu l-vetturi u wisq inqas bhala ufficju fejn id-direttur iqatta ħafna ħin. Iktar u iktar ma kienx ser jintuza bhala parti mill-ħanut fejn jinzlu l-klijenti bir-riskju li jkorru b'xi mod jekk tfaqqa maltempata u jidhol l-ilma.

66. Il-fatt innifsu li kien qed isir dan l-uzu kollu mill-basement in kwistjoni, sakemm sehh l-inċident jindika car li ma kienx isofri minn ingress ta' ilma u għargħar għax kieku ma kiex ikun jista jintuza għal dawn l-ghanijiet.

67. Huwa minnu li għandu kanali zgħar mad-dawra izda dawn huma intizi bhala mizura ta' prevenzjoni għall-eventwalita' li seta jidhol xi ftit ilma li kultant seta jiskula proprju minħabba l-vicinanza mal-wied izda

ma kien xejn komparabbli ma' dik il kwantita ta' ilma li dahal ghax kieku kif diga gie spjegat il-basement ma setghax jintuza ghal dan l-iskop.

68. Il-periti kollha li xehdu fdin il-kawza attribwew il-hsara lix xoghlijiet li kienu qed isiru mill-appellanti fit-trinka u kkonfermaw li ma kienx hemm episodji ohrajn fejn daħal dak l-ilma kollu.

69. Għal dak li jirrigwarda s-suggeriment magħmul mill-Perit Fenech Vella fir-rapport tiegħu u li gie enfasizzat mill-ewwel Qorti dwar "the serious need to re-establish the building's waterproofing system", dan kien qed jintqal in konsegwenza tal-incident de quo, fejn fil-fatt fix-xhieda tiegħu spjega li l-kwantità ta' ilma li daħal kien tali li għamel ħsara kbira lill-waterproofing li kien hemm u issa l-problema kienet tehtieg li tigi indirizzata.

70. Ma kienx hemm prova li turi fuq bazi ta' probabilitajiet li l-istat tal-hajt b'xi mod ikkontribwixxa għal tali hsarat, tant hu hekk li la gara qabel u lanqas wara dan l-incident u l-ingress ta' l-ilma b'dak il-mod kien kaz izolat li sehh biss meta kienu qed isiru x-xoghlijiet."

24. Qabel ma din il-Qorti tibda tikkunsidra l-aggravji tal-appell inċidentali, ikun ta' siwi li tagħmel sunt tal-prinċipji li jirregolaw it-tema tan-negliġenza kontributorja.

25. L-Art. 1051 tal-Kodiċi Ċivili jaħseb għat-tnaqqis proporzjonali tad-danni **"jekk il-parti li tbat i-ħsara tkun b'nuqqas ta' prudenza, ta' diliġenza jew ta' ħsieb ikkontribwiet jew tat okkażjoni għall-ħsara"**.¹

26. Adrian Dingli mmudella din id-dispożizzjoni fuq Art. 1304 tal-Kodiċi Ċivili Ġenerali Awstrijakk tas-sena 1811. Ma kkupjahix kelma b'kelma iżda għamel xi tibdiliet.² Tradott għall-ilsien Ingliż, id-dispożizzjoni Awstrijakka taqra hekk:

¹Art. 1094 Kap 23 (1942); Art. 757 Ord.

² Fl-*Appunti* tiegħu, Sir Adriano Dingli jikteb hekk dwar Art. 757 tal-Ordinanza VII del 1868: "*Ord. Austr. 1304 con modif.*"

“1304 If in case an injury takes place and the injured party is simultaneously at fault, he must bear the damage proportionately with the person who has caused the injury; if the proportion cannot be determined the damage is borne in equal parts.”

27. L-istess prinċipju kien aċċettat mid-dottrina u l-ġurisprudenza Franċiża u Taljana (taħt il-kodiċi ċivili Taljan tal-1865)³, għalkemm ma kienx esplicitament imniżżel f'dawk il-kodiċijiet.⁴ Il-leġislatur tagħna kien tassew progressiv! Imbagħad ġie mniżżel fl-Art. 1227 tal-kodiċi ċivili Taljan tal-1942 li jaqra hekk:

“Se il fatto colposo del creditore ha concorso a cagionare il danno, il risarcimento e` diminuito secondo la gravita` della colpa e l'entita` delle conseguenze che ne sono derivate.

Il risarcimento non e` dovuto per i danni che il creditore avrebbe potuto evitare usando l'ordinaria diligenza.”

28. Il-qagħda tal-*common law* Ingliża kienet radikalment differenti:

“If the claimant's injuries have been caused partly by the negligence of the defendant and partly by his own negligence, then, at common law the claimant could recover nothing.”⁵

29. Din in-norma bdiet tiġi mmodifikata ftit ftit mill-ġurisprudenza Ingliża, sakemm ġiet mibdula għal kollox permezz ta' Section 1(1) tal-Law Reform (Contributory Negligence) Act 1945 li fl-ewwel parti tiegħu jaqra hekk:

³ Ara fost l-oħrajn: Venezian, Danno e risarcimento fuori dei contratti, in Opere Giuridiche di Giacomo Venezian, Studi sulle obbligazioni, Roma, 1919, 314.

⁴ Ara fost l-oħrajn: Venezian, Danno e risarcimento fuori dei contratti, in Opere Giuridiche di Giacomo Venezian, Studi sulle obbligazioni, Roma, 1919, 314.

⁵ Winfield & Jolowicz, Tort, 18th ed. (2010) para. 6-42, paġna 363.

“Where any person suffers damage as the result partly of his own fault and partly of the fault of any other person or persons, a claim in respect of that damage shall not be defeated by reason of the fault of the person suffering the damage, but the damages recoverable in respect thereof shall be reduced to such extent as the court thinks just and equitable having regard to the claimant’s share in the responsibility for the damage.”

30. Il-vittma li jikkontribwixxi għall-ħsara ma jagħmel l-ebda att illeċitu.

Ma jikser l-ebda dritt ta’ xi ħadd ieħor. Fil-każ **Froom v Butcher**, Lord

Denning spjega li:

“Negligence depends on a breach of duty, whereas contributory negligence does not. Negligence is a man’s carelessness in breach of duty to others. Contributory negligence is a man’s carelessness in looking after his own safety. He is guilty of contributory negligence if he ought reasonably to have foreseen that, if he did not act as a reasonable prudent man, he might harm himself.⁶”

31. Fi kliem il-kittieb Charlesworth:

“The word (“negligence”) does not mean breach of a duty to take care, but simply means careless conduct on the part of the person, usually the plaintiff, in failing to prevent or avoid the consequences of the other person’s breach of duty to take care.⁷”

32. Għalhekk, il-ħtija jew *colpa* tiegħu hija pjuttost rekwizit legali għar-rilevanza kawżali tal-aġir tiegħu: hija rilevanti biex jiġi stabbilit x’kien il-kontribut li l-vittma tkun għamlet għall-ħsara minnu mġarrba.

⁶ The Modern Law of Negligence, R.A. Buckley, Tieni Edizzjoni, Butterworths (1993) pagna 66.

⁷ Charlesworth & Percy, On Negligence, 9th ed. (1997) para 1-10.

33. B'danakollu, il-livell ta' diliġenza mistenni mill-vittma dwar ħwejjigħa jew persuntha huwa l-istess bħal dak li l-liġi tistenna fil-konfront ta' persuni oħra, fl-Art. 1032 tal-Kodiċi Ċivili:

“(1) Jitqies fi ħtija kull min bl-egħmil tiegħu ma jużax il-prudenza, id-diliġenza, u l-ħsieb ta' missier tajjeb tal-familja.

(2) Hadd ma jwieġeb, fin-nuqqas ta' disposizzjoni espressa tal-liġi, għall-ħsara li tiġri minħabba nuqqas ta' prudenza, ta' diliġenza jew ta' ħsieb fi grad ikbar.”

34. Hekk ukoll fl-Ingilterra:

“The standard of care in contributory negligence is the same as that in negligence.⁸”

35. Dan ifisser li l-mudell ta' komportament tal-vittma huwa dak tal-bniedem ta' diliġenza u prudenza medja; tal-kura li l-persuna medja mistennija tiegħu tal-proprjetà jew il-persuna tagħha. Sub-artiklu (1) huwa ċar biżżejjed. Iżda l-leġislatur ħass il-ħtieġa li jżid is-subartiklu (2), biex jagħmilha ċara, u ma jhalli l-ebda dubju, li normalment ma tinħtieġx livell ta' diliġenza u kawtela estrema jew straordinarja.

36. Il-kunċett ta' bniedem medju jrid jittieħed fil-kuntest tiegħu:

“The amount of care which a plaintiff may reasonably be expected to take necessarily varies with the circumstances and with the conditions actually prevailing at the material time.⁹”

⁸ Charlesworth & Percy, On Negligence, 9th ed. (1997) para 3-10 li jiċċita A.C. Billings & Sons Ltd v Riden (1958) A.C. 240.

⁹ Charlesworth & Percy, On Negligence, 9th ed. (1997) para. 3-12.

37. Fil-każ ta' proprjetà, jittieħed il-qies ta' sid ordinarjament diligenti; fil-każ ta' professjoni, dak tal-professjonist ta' ħila u kura medja. Il-kura ordinarja trid tittieħed ukoll fil-kuntest taż-żmien: fil-każ ta' bini, huwa mistenni li jinbena skont l-arti u s-sengħa tal-epoka li fiha ġie kostruwit.¹⁰ Filwaqt li huwa mistenni jantiċipa d-dannu li jista' jseħħ fil-kors normali tal-ħajja, mhuwix mistenni li jipprevedi tipi partikolari ta' ħsara.¹¹

38. Il-piż tal-prova tal-kontributorjetà tad-danni huwa fuq id-danneġġjant. Dan il-prinċipju ferm importanti huwa aċċettat fid-dottrina u l-ġurisprudenza tad-diversi ordinamenti ġuridiċi, saħansitra wkoll fl-Ingilterra:

“L'onere di provare il concorso del fatto colposo grava sul danneggiante, una volta che il danneggiato abbia provato la diretta derivazione del danno dall'illecito (C 14/7777).¹²

Anche il fatto della vittima da luogo ad un concorso di cause il cui effetto va stabilito con le comuni regole. Va da se` che la prova del fatto del danneggiato compete all'altra parte; con la conseguenza che l'insufficienza della prova determina la non opponibilità del concorso della parte lesa alla causazione dell'evento.¹³

¹⁰ Massimo Bianca, Diritto Civile, vol 5, La responsabilita` 2a ediz (2012) paġna 154: La gravita` della colpa e` data dal grado del modello di comportamento normalmente diligente. Dwar il-komportament tal-vittma, jgħid: Al di fuori dell'illecito la colpa rileva come obiettiva inosservanza dei canoni di cura, prudenza, tecnica e legalita` che identificano il modello del comportamento normalmente diligente. Planiol & Ripert, Traite Pratique de Droit Civil Francais (1952) Tome VI, Obligations, para 569 (paġna 787): **Faute de la victime** – L'existence d'une faute de la victime est appreciee d'apres les memes principes que la faute de l'auteur. Elle consiste soit a` avoir contribue` volontairement a` causer le dommage qu'elle a subi, soit a` avoir agi en negligant un risque qu'elle savait, ou devait savoir, qu'elle creait pour elle-meme.

¹¹ Planiol & Ripert, ibid.: **Il n'est pas necessaire qu'elle ait du prévoir le genre particulier de dommage qui s'est produit** (enfasi miżjuda minn din il-Qorti).

¹² Iċċitata fil-Commentario Breve al Codice Civile 13th ed. G Gian & A Trabucchi paġna 1323 t-tieni kolonna.

¹³ Massimo Franzoni, L'Illecito, 2a ediz. Vol 1, paġna 105-106

La prova del mancato impiego delle cinture di sicurezza resta a carico di chi ne eccepisca la rilevanza; con la conseguenza che l'insufficienza della prova offerta determina la non opponibilità del concorso della parte lesa alla causazione dell'evento; in caso di violento urto laterali con devastazione dell'abitacolo, l'eventuale mancato impiego delle cinture di sicurezza appare irrilevante nella dinamica dell'evento lesivo.¹⁴

The burden of proving the claimant's negligence lies with the defendant.¹⁵

Burden of proof by contributory negligence. The burden of proving contributory negligence is on the defendant; it is not for the plaintiff to disprove it. If the defendants' negligence or breach of duty is established as causing the [damage], the onus is on the defendants to establish that the plaintiff's contributory negligence was a substantial or material co-operating cause. Further, it was explained by du Parc L.J.:

"In order to establish the defence of contributory negligence, the defendant must prove first, that the plaintiff failed to take 'ordinary care of himself' or, in other words, such care as a reasonable man would take for his own safety, and, secondly, that his failure to take care was a contributory cause of the accident."¹⁶

The amount of care which a plaintiff may reasonably be expected to take necessarily varies with the circumstances and with the conditions actually prevailing at the material time.

In order to discharge the burden of proof it is not necessary for the defendant to give evidence about such matters, because contributory negligence can be inferred from the evidence adduced already on the plaintiff's behalf or from the primary facts, so found by the court, on a balance of probabilities.¹⁷

39 Fir-risposta ġuramentata tagħha, il-konvenuta Galletta Construction Limited eċċepiet li l-proprjetà tal-attriċi ma kellha “ebda water proofing” (membrane ineżistenti)¹⁸ u **talbet**¹⁹ il-ħatra ta’ periti

¹⁴ Trib. Genova 12 ottobre 2003, in Nuova giur. Ligure, 2003, p. 241 (iċċitata minn Franzoni, op cit paġna 106 footnote:

¹⁵ Heranger (Owners) v SS Diamond (1939) A.C. 94 at 104 (per Lord Wright; Fitzgerald v Lane (1989) A.C. 328 iċċitati minn Winfield & Jolowicz, Tort, 18th ed. (2010) para. 6-42, paġna 363, footnote numru 309.

¹⁶ Lewis v Denye (1939) 1 K.B. 540 at 554.

¹⁷ Charlesworth & Percy, On Negligence, 9th ed. (1997) para 3-12

¹⁸ Para 4.

¹⁹ Para 12.

indipendenti biex jikkonstataw ir-responsabilità u l-kwantum tad-danni. Minkejja dan, waqt il-kawża ma sostnietx din it-talba għall-ħatra ta' periti ġudizzjarji u għalhekk l-Ewwel Qorti ġiet sprovvista mill-aħjar prova: prova teknika dwar jekk kienx hemm xi forma ta' *waterproofing* madwar il-kantina in kwistjoni.

40. Waqt il-kawża xehdu diversi Periti: il-Perit Fenech Vella, li kien il-Perit li ħa ħsieb il-bini tal-blokka fejn tinstab il-kantina in kwistjoni; il-Perit Alfred Grech tas-soċjetà assikuratriċi tal-attriċi; il-Perit Joslyn Cachia tal-Water Services, u l-Perit David Vassallo ta' Infrastruttura Malta.

41. Il-Perit Fenech Vella xehed li:

“(1) Il-bini sar fis-sena 1987. Id-ditta Big Ben Interiors Ltd. kienet klijenta tiegħu tul iż-żmien kollu. Tul is-snin, din qatt ma lmentat miegħu li daħal xi ilma fil-post, la qabel u lanqas wara wara l-inċident. Ma sar l-ebda xogħol rimedjali fil-kantina wara l-inċident.

(2) Il-binja qiegħdha f'wied li fih tingabar kwantità enormi ta' ilma tax-xita.

(3) Meta saret il-binja, fuq in-naħa tax-xellug tagħha kien hemm ġnien b'ġibjun kbir li jilqa' x-xita. Ċert li għamel water-proofing ma' dak il-ġemb. Ma jiftakarx dwar il-ġnub l-oħra, għaliex kienu għaddew madwar erbghin sena, u notamenti ma żammx. Iżda billi l-ilma jimxi, wisq probabbli sar l-istess mal-ġnub l-oħrajn inkluż dak ta' mat-triq.

(4) Bħala water-proofing, il-membrejn ma kienx għadu beda jintuża' dak iż-żmien. Ix-xhud f'parti tad-depożizzjoni tiegħu jgħid li probabilment intuża' l-konkrit, u f'parti oħra jgħid li setgħet intużat iż-żebgħa tal-qatran.

(5) Fir-rapport tiegħu wara l-inċident, meta kiteb dwar “serious need to re-establish the building's water proofing system” kien qiegħed jirreferi għas-sistema ta' water proofing li kien hemm diġà u li ġiet

iddanneġġjata waqt l-inċident. Iż-żebgħa tal-qatran tittaqqab meta jkun hemm pressjoni kbira tal-ilma.

(6) Ma kienx jaf li kien sar il-kanal fil-kantina, li normalment isir biex jilqa' l-ilma.”

42. Il-Perit Joslyn Cachia xehdet li fil-fehma tagħha il-proprjetà m'għandhiex membrejn għaliex kieku ma kinitx tidhol dik il-kwantità ta' ilma; u li la hemm is-sistema tal-*culverts* sinjal li l-binja hija suxxettibbli li jidhol l-ilma fiha.

43. Il-Perit David Vassallo xehed li skont is-sengħa u l-arti, kull binja li tikkonfina ma' triq għandu jkollha sistema ta' *waterproofing* permezz ta' membrejn imwaħħal mal-ħajt.

44. Il-Perit Alfred Grech irrapporta li fil-kantina kien hemm il-pompi li iżda ma setgħux ilaħħqu mal-ilma u waqfu jaħdmu meta l-livell tal-ilma ogħla u ttrippjaw.

45. Eugenio Gauci, direttur tal-kumpannija Big Ben Interiors Limited, xehed li:

“(1) Il-ħajt ta' mat-triq huwa dobblu.

(2) Mit-triq jgħaddi ħafna ilma iżda qatt ma daħallu ilma. Għoxrin sena daħal ilma, iżda minn rampa li tiġi fuq triq oħra – Naxxar Road.

(3) Fil-kantina jinżammu twapet, vannijiet, merkanzija u uffiċċju.

(4) Ma setax jgħid jekk kienx hemm membrane, għal il-post ilu li nbena.”

46. Din il-Qorti taqbel mal-appellanti inċidentali li fir-rapport tiegħu, il-Perit Fenech Vella ma qalx, kif fehmet l-Ewwel Qorti, li ma kien hemm l-ebda sistema ta' *waterproofing*, imma li dik is-sistema kienet tħassret permezz tal-prensa tal-ilma.

47. L-Ewwel Qorti, li ovvjament kellha l-vantaġġ li tisma' x-xhieda *viva voce*, li din il-Qorti m'għandhiex, ħasset li Eugenio Gauci mhux xhud affidabbli u li l-Perit Fenech Vella kien evażiv. Din il-Qorti iżda pjuttost milli fuq l-impressjoni li setgħu ħallew dawn ix-xhieda, iktar tistrieħ fuq il-prova oġġettiva li l-binja ilha hemm madwar erbgħin sena u qatt ma daħal id-dulluvju ta' ilma kif ġara dakinhar tal-inċident. Issib li huwa ferm inverosimili li l-kantina tintuża' għal diversi skopijiet, inkluża l-ħażna ta' merkanzija ta' drappijiet li jiswew il-flus, jekk kien jidħol l-ilma. Anke jekk mhux fis-sens tas-soltu, tapplika l-massima: *res ipsa loquitur*.

48. Tassew li jirriżulta li membrejn ma kienx hemm, iżda dan ma jfissirx li sid il-bini kien ittraskurat: dan ma kienx jintuża' fiż-żmien li ġiet kostruwita l-binja. Veru wkoll li l-Perit Fenech Vella ma ftakarx x'tip ta' prekawzjoni ttieħdet kontra l-iskular tal-ilma. B'danakollu din il-Qorti tqis li kienu għaddew erbgħin sena. F'kull każ, il-piż tal-prova li sid il-binja kien ittraskurat u li din it-traskuraġni kienet kon-kawża tal-inċident u tad-danni huwa fuq id-danneġġjant, u mhux fuq il-vittma. Anke jekk id-depożizzjoni tal-Perit Fenech Vella ma titqiesx prova li saret sistema ta'

waterproofing; lanqas hi prova li ma saritx. Prova li mhix a karigu tal-vittma, imma qiegħda fuq spallejn il-konvenuta.

49. Għalhekk din il-Qorti ma tistax tasal għall-istess konkluzjoni li waslet għaliha l-Ewwel Qorti, anke jekk mhux neċessarjament għarraġunijiet kollha li l-appellanti inċidentali ressqet biex issostnihom.

Decide

50. Għal dawn il-motivi l-Qorti qiegħda tiċċad l-appell prinċipali u tilqa' l-appell inċidentali billi:

(i) Thassar dik il-parti tas-sentenza fejn attribwit erbgħin fil-mija (40%) tar-responsabilità tal-inċident *de quo* lill-assikurata tal-attriċi u minflok iżżomm lil Galletta Construction Limited responsabbli *in toto* għall-ħsarat ikkaġunati fl-istess inċident.

(ii) Tvarja dik il-parti tas-sentenza fejn ikkundannat lill-konvenuta Galletta Construction Limited tħallas is-somma ta' mija u dsatax-il elf, erbgħa mija u tmienja u għoxrin ewro u ħamsa u għoxrin ċenteżmu (€119,428.25) u minflok tikkundannaha tħallas lill-attriċi s-somma ta' mitejn u erbgħat elef, mija u tmienja u sittin ewro u għoxrin ċenteżmu (€204,168.27).

51. Bl-imgħax legali mid-data tas-sentenza tal-Ewwel Qorti sad-data tal-ħlas effettiv. Spejjeż taż-Żewġ Istanzi nklużi dawk tal-appell inċidentali a karigu tal-appellanti prinċipali.

Mark Chetcuti
Prim Imħallef

Robert G. Mangion
Imħallef

Grazio Mercieca
Imħallef

Deputat Reġistratur
jb